

ԵԿԵՂԵՑԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԻՐԻՆԻ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԲԵԻԵՌ (*)

20-րդ դարու վերջաւորութեան, Հայ ժողովուրդի եւ իր եկեղեցական հաստատութեան միջեւ շարունակուող կապը ծիսական է միայն. Ծէսը այս պարագային պէտք է հասկնալ որպէս հանդիսադրում:

Եկեղեցականի մը կողմէ հրապարակաւ այս արտայայտութիւնը իր Մայր Եկեղեցիին հանդէպ, քիչ մը այսպէս բիրտ կերպով ըստած, զուցէ հաճելի չթուիր թերցողներէն շատերուն համար. բայց տոնն է այլեւս, եթէ կը սիրենք մեր Եկեղեցին անկեղծ սրտով, չծածկել ճշմարտութիւնը եւ խոստովանիլ իրականութիւնը, որպէսզի եկեղեցին ինքն այն պարագային իր ծիսական պարտականութիւններէն անդին իր բո՛ւն առաքելութեան եւ փորձէ մտնել իր զերին մէջ:

Այսօր Հայ Եկեղեցին եթէ միայն ծիսահանդիսական եկեղեցի է, ասիկա հետեւանքն է անշուշտ անցեալէն եկող պատճառի մը: Եկեղեցիին ներդրածական եւ արի զործունէութիւնը, եղեռնէն զեւ շատ առաջ, սկսած էր տկարանալ, որովհետեւ իր վանական զրութեան ցանցը հետըզհետէ սկսած էր նստրանալ: Եկեղեցի մը իր վարչական կեդրոնով, դժուար թէ կարենայ ինքնուրոյն, անկախ կրօնական իշխանութիւն մը հաստատել եւ ղեկավարել, եթէ երբեք այդ եկեղեցին իր ետին չունենայ հոգեւոր ստեղծագործական կեդրոններ. վանքեր՝ ուր նորոգութիւն կրօնական մտածողութիւնը, լեզուն, դասնական լայնածաւալները, եւայլն: Եղեռնէն առաջ քանի մը զպրեկանքներ՝ Գէորգեան ճամարան, Արմաշ, Երուսաղէմի ժառանգաւորացը, բաւական չէին Հայ Եկեղեցւոյ վարչական կեդրոնին ձեռքը տալու ուժեղ կրօնական իշխանութիւն մը:

Իսկ Եղեռնէն յետոյ, եւս առաւել տրկարացաւ Հայ Եկեղեցւոյ կրօնական իշխանութիւնը, մանաւանդ խորհրդային կարգերու հաստատումով, որովհետեւ կրօնական իշխանութեան վարչական կեդրոն՝ Մայր Աթոռ Էջմիածինը ո՛չ միայն իր մականին ներքեւ չկրցաւ պահպանել իշխանութիւնը, այլեւ վտանգուեցաւ ի՛ր իսկ զոյութիւնը, հոգեւոր պարունակը, իր վրայ զործադրուած քաղաքական ճնշումներու պատճառաւ: Այնուհետեւ լուսամիտ ու ազդանուէր բարձրաստիճան եկեղեցականներու պարտքն էր, առնուազն փրկել զարաւոր հաստատութեան արտաքին կերպարանքը: Ասիկա կը շահուէր շնորհիւ ծիսակատարութեան թոյլտուութեան:

Հաստատնի՜ չողին վրայ ամփոփուած ժողովուրդի մը ծոցին մէջ, այսպիսով Եկեղեցին կը զառնար լոկ ծիսական եկեղեցի մը:

Հայ Եկեղեցւոյ վարչական կեդրոնին ղեմ մղուած հայածանքի այդ տարիններուն, այսինքն՝ 1920-ական թուականներէն ետք, Հայոց պատմութեան մէջ տեղի կ'ունենային նոր անցումաբանք: 1915-ի մեծ զկարգով, երկուքի ճեղքուած Հայոց պատմութենէն, ծնունդ կ'առնէր պատմութիւն մը բոլորովին նոր սկիզբով, որ սխալ կոչուէր Սփիւռքի Հայոց Պատմութիւն: Նպատակն է այստեղ Սփիւռքի Հայոց ծննդեան պատմութիւնը ընել, բայց պարտաւոր եմ պատմական համառօտ ակնարկ մը նետել Սփիւռքի Հայ Եկեղեցիներու ծննդոցին, նիւթիս մէջ կարենալ յառաջանալու համար:

Այն պահուն երբ զաղթական Հայեր զի-

րենք հիւրընկալող երկիրներում մէջ տեղաորուիլ կը սկսէին, ընկերային բնաստական պահանջ է որ նման պարագաներուն, մարդիկ իրենց հասարակեցութեան ձեւ եւ կերպարանք մը տան, հայ զաղթական այդ զանգուածներուն հաւաքական, համայնական կեանքը, առաջին հերթին կը ձեւաւորուէր ծխական - թեմական կաղմակերպութեամբ եւ եկեղեցիներու շինարարութեամբ: Ինչ որ կը նշանակէ թէ Սփիւռքի հայ եկեղեցիներու ծրնունքը, անմիջականօրէն կապուած պիտի ըլլար Սփիւռքի Հայոց պատմութեան սկիզբին:

Միջին Արեւելքի մէջ, Սիւրի վերջին կաթողիկոսը՝ Սահակ Բ. Պապայեան, աստանդական կեանք մը վարելէ յետոյ, 1930 թուականին Լիբանանի մէջ կը վերահիմնէ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, որու իրաւասութեան սահմանները կը տարածուին Սուրիոյ, Լիբանանի եւ Կիպրոսի վրայ: Պաղեստինի եւ Յորդանանի զաղութները կը վայելեն Երուսաղէմի Պատրիարքութեան հովանաւորութիւնը: Եւրոպայի եւ Ամերիկայի ցամաքամասերուն վրայ ծլող, միւս բոլոր եկեղեցիները, իրենց թեմական կառոյցներով կը մտնեն Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հովանաւորութեան տակ: Հոս պէտք է յիշատակեմ որ այն բոլոր եկեղեցիները, որոնք հոյեւոր եւ կրօնական սնունդ րաշխելու եւ հայկական տոհմիկ ուսում ծաւալելու նպատակով հիմնուեցան Եւրոպայի եւ Ամերիկայի քաղաքներուն մէջ, իրենց կապը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հետ եղաւ միայն բարոյական կապ մը, եւ երբեք օրկանական:

Հայաստանի մէջ Վստ. Պետութեան մը հիմնումէն անմիջապէս յետոյ, Հայ եկեղեցիին համար կը սկսի խառնաշփոթ շրջան մը: Այս երեւոյթի կեդրոնական հանդամանքը այն է որ կրօնական հալածանքը կը սաստկանայ պետական ղեկավարութեան կողմէ, եւ թոյլ չի տար որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը իր ձեռքն առնէ իր սեփական ճակատադրի անօրինութիւնը:

Որքան կը թոյլնար Հայ եկեղեցւոյ կեդրոնական իշխանութեան հեղինակութիւնը, այնքան աւելի սոսկ բարոյական յարաբերութիւն մը կը դառնար Սփիւռքի, մասնաւորաբար արեւմտեան հատուածի քաղաքներու տեղային, ինքնավար եկեղեցիներու զործակցութիւնը ընդհանուր միացնող կրօնական իշխանութեան կեդրոնին հետ:

Ինչպէս կը տեսնենք, իրերու այս կացութեան մէջ սփիւռքեան տեղային, ինքնավար եկեղեցիները ղեկավարուած չլալով ընդհանուր ծրարող մը հոյեւոր կեդրոնական իշխանութեան մը, տեղային մասնաւոր իւրաքանչիւր ծուխ կամ թեմ, իր ուժերուն ներած շափով կը մատակարարէր իր առօրեայ հոյերը սահմանափակուելով իր կալուածէն ներս:

Բայց ինչպէս կը պատահէ որ Սփիւռքի քաղաքական տարրեր միմյոքորտի տակ ծնունդ առնող եւ աճող Հայոց եկեղեցիները, քաղաքական ճնշումներէ ձերբազատ, Հայաստանի եկեղեցիներուն պէս կ'ունենան յար եւ նման ճակատադր:

Սփիւռքի եկեղեցիները առանձնապէս ցայտուն, հոյեւոր, կրօնական նորոգուած բովանդակութիւն մը չեն յաջողիր դրսեւորել անցնող ամբողջ 70 տարիներուն:

ճակատադրի ի՞նչ զուգադիպութիւն:

Այսօր Սփիւռքի բոլոր հայ առաքելական եկեղեցիներն ալ ծխական եկեղեցիներ են: Պիտեմ թէ պէտք է յարգեմ ձեւը, անիկա եկեղեցւոյ կամ կրօնական կեանքի բաղադրիչ կարեւոր տարրերէն մէկն է, եւ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ սպասաւորի մը համար աններելի է քննադատական վերաբերմունք մը ունենալ: Բայց իրաւունք ունիմ ցաւելու երբ եկեղեցւոյ աւազանին մէջ մկրտուած անդամներ, հաւատացեալներ, այդ ձեւը կ'ապրին լոկ իրեւ արտաքին ձեւ, նշան, եւ ո՛չ թէ իրեւ նշանադրութիւն կապուած Աստուծոյ եւ անոր խորհուրդին

Հետո Ասիկա կը նշանակէ թէ երբոր եկեղեցական կաղամկերպութիւններ կը հաստատուէին Սիւրբի տարածքին, աւտոնք մէջտեղ կու գային կարծէք, պարզապէս մարդոց ծխական, զուտ անհատապաշտ կարիքներուն զոհացում տալու նպատակաւ, Հոգեւոր սնունդ, հոգեւոյ փրկութիւն, հայեցի տոհմիկ դաստիարակութիւն, ինքնութեան պահպանում, կարօտարադժուրութեամբ լեցուն ցանկութիւններ ըլլալու էին իրենց կանոնադրութիւններուն մէջ արձանագրուած:

Այստեղ նշումի արժանի կարեւոր կէտ մը կայ: - եկեղեցաշինութիւն, ծխական - թեմական կաղամկերպութիւն, վարչական կաղամկութիւն, - նախաձեռնողները ընդհանրապէս աշխարհիկ անհատներ, խմբակցութիւններ եղած են: Եկեղեցականը ընդհանրապէս իրբեւ ծխակատար պաշտօնեայ, հրաւիրուած է տուեալ ծուխին կամ թեմին մէջ երաշխաւորելու ծխական պարտականութիւն մը: Եկեղեցաշին անձնուէր աղայիներ, հակառակ իրենց կրօնական զգացմունքներու անուրացութեան, առաւելարար զործած են առհաւական ձայնէ մղուած, քան թէ եկեղեցադիտական իտրուել ծանօթութենէ, իրենց նպատակն ու զործակցութիւնը բերած են օժանդակելու համար կաղամկերպութեան արտաքին արդիւնքին ու ծաւալումին: Աշխարհիկ դասակարգի տնտեսական նպաստը, եկեղեցական - թեմական կառոցներու ստեղծման զործին մէջ, միւս կողմէ՝ յառաջ բերած է այլ կացութիւններ: Աշխարհականներ առհասարակ մեծ իրաւունքներ առած են տիրութիւն բնելու, որու պատճառաւ յաճախ տեղի ունեցած են անհասկացողութիւններ աշխարհիկ եւ կրօնական իշխանութիւններու միջեւ: Այսպիսի մանր մէջեր եւ դեռ այլ բազմաթիւ ժխտական զործօններ պատճառ դարձած են որ քաղաքային, տեղային եկեղեցիներ (ըսել կ'ուզեմ հոգեւոր պաշտօնէութիւն եւ վարչական աշխարհիկ կազմ) բնաւ առիթ չունենան իրենց վիճակին անդրադառնալու: Բայց պիտի չերկարեմ խօսքիս կարգը, կը բաւէ յանայ, օրինակի համար, Ֆրանսայի

կարգ մը եկեղեցիներու ատենադրութեանց տոմարները, հասկնալու համար թէ ինչքան ժամանակի միտում, վատնում եղած է. բնաւ չէք հանդիպիր լուրջ ծրագրի մը մշակման որ զործադրութեան դրուած ըլլայ:

Սիւրբի Հայոց պատմութեան ժամանակամիջոցը եթէ երկուքի կիսենք, կ'ունենանք առաջին քառասնամեայ շրջան մը, եւ երկրորդ քառասնամեայ շրջան մը: Ինչ կը վերաբերի առաջին քառասնամեայ շրջանին՝ հոգեղէն դրութիւնը ծանօթ է: Հիմնական հարցը ծննդեան հարցն է օտար հոգեւոր վրայ: Ինչ որ ալ ըլլան թերիները Սիւրբի Հայոց ծննդեան պատմութեան, իրաւունք չունինք անբարեխիղճ ըլլալու, մենք կըրնանք միայն երախտազէտ ըլլալ այն մարդոց նկատմամբ, որոնք արհաւիրքէ ելած, դաժան, եղբրական, անբերական յելի պայմաններու տակ, ծնունդ տուին կաթողիկոսութեան, եկեղեցիներու, հայրենակցական միութիւններու, մշակութային տուններու, մարդակոյտ, կուսակցական եւ այլ խմբաւորումներու, եւ այս բոլորը տնտեսական անպատեւի չքաւորութեան տակ: Եկեղեցական, ծխական, թեմական, կրթական կառոցները բնականաբար պիտի հիմնուէին 19-րդ դարու պոլսական կաղամկերպութեան վրայ, որովհետեւ ուրիշ մոտէլ չկար:

Որքան որ բարեխիղճ պէտք է ըլլալ, ներող սիրտ ունենալ առաջին քառասնամեայ շրջանին համար, բայց աւելի քան խստապահանջ պէտք է ըլլալ երկրորդ քառասնամեային համար:

Առաջինները՝ մահուան մէջէն ելլելով, տրեւցան անկարելին ի զործ դնելով, իսկ երկրորդները՝ այսինքն մենք, ընթացքին մէջէն ենք մտնելու մահուան մէջ: Երկրորդ քառասնամեայի սերունդներուն պարտքն էր ծնիլ սիւրբեան դիտակցութեան մէջ: Ահա այդ ծնունդն է որ անկարելի կը դառնայ, եթէ նկատի չունենանք հայ դրականութիւնը: Միայն հայ դրականութիւնն է որ չորհրդի մատի վրայ

համբուռով իր քանի մը վաւերական զե-
րոյններուն, կը ղիտակցի Սփիւռք կոչ-
ուած լինելութեան. բայց յաջողեցա՞ւ տն-
դառնալու ընդունարանը, ինչպէս կը
կարծէր Յ. Օշական, հաւաքելու, ժող-
վելու մարդերը, որոնք ցրուածին մէջ
պէտք ունին համայնական կենդանու-
թեան:

Մինչեւ այսօր անրացատրելի կը մը-
նայ թէ երկրորդ քառասնամեային Եկե-
ղեցին ինչո՞ւ համար իր սփիւռքեան ա-
ռաքելութեան վրայ չկրցաւ անդրադարձ
մը ունենալ, մանաւանդ 1955 թուականէն
ետք, երբ այլեւս յայտնի էր թէ Սփիւռ-
քը մնայուն երևոյթ էր: Գիտեմ պատաս-
խանք որ կրնայ տրուիլ. յառաջ պիտի
րեւութիւն էմիտմին - Անթիլիաս արուես-
տական սլայքարը. պիտի ըսուի թէ Մայր
Աթոռ ի վիճակի էր առանձին ազգա-
յին - եկեղեցական ժողով հրաւիրելու,
բոլորին ծանօթ քաղաքական պատճառ-
ներով: Արտասահմանի մէջ պաշտօնա-
վարող էջմիածնական միարանները պիտի
չյօժարէին մեծամասնութեամբ Երուսա-
ղէմ հաւաքուիլ Եղիշէ - Տիրան անձնական
կոխներուն հետեւանքով, եւայլն: Բայց
այս բոլորը արդէն ապացոյցներ են հաս-
տատելու համար թէ Հայ եկեղեցական
պաշտօնէութիւնը (եւ ալ մէջը բլլալով),
չկրցաւ ի վիճակի բլլալ այս ո՛չ շահե-
կան խնդիրներէն մէկը, քննելու սփիւռք-
եան հիմնահարցը եկեղեցւոյ առաքելու-
թեան ճամբով, որուն առաջին պատաս-
խանատուն է ինք:

Իսկ ի՞նչ է այդ սփիւռքեան հիմնահար-
ցը, եւ ինչո՞ւ համար Հայ եկեղեցին իր
առաքելութեան ճամբուն վրայ ձեւով մը
սլայտաւոր է քննութեան ենթարկելու
դոյն: Այսօր Սփիւռքի հիմնական հարցը
հաւաքական դոյատեւման հարց մըն է,
դոյտ թեւակն խնդիր մը, եւ այս խնդի-
րը որ ամէնէն աւելի քաղաքականացման
առարկայ դարձած պէտք է բլլար Սփիւռ-
քը ղեկավարող մարմիններու կողմէ, բուն
այս հարցն է՝ ահաւասիկ որ երբեք քա-
ղաքականացման օրակարգի վրայ չէ դր-
ւած: Իսկ կղերսպետական թող չթուի
արտայայտութիւնս եթէ ըսեմ թէ Սփիւռ-
քի գոյատեւման, հաւաքական գոյու-

թեան օրէնքը կը գտնուի եկեղեցին մէջ.
նախ այն շատ պարզ հանգամանքով որ
եկեղեցին ընտրուածը հաւաքող է, ժո-
ղովոյ: Ասոր համար, սփիւռքեան մեր
իրականութեան մէջ, Հայ Առաքելական
եկեղեցւոյ ղեկը այսօր աւելի քան երբեք
այժմեական է: Անիկա բայց ցարդ չէ յա-
ջողած անդրադառնալ իր կոչումին եւ օ-
րակարգի վրայ դնել Սփիւռքի հիմնա-
հարցը որ ամէնէն աւելի իր ուսերուն վը-
րայ կը ծանրանայ դայն քաղաքականա-
ցնելու խնդիրը:

Իսկ որո՞նք են ժողովումի եղանակնե-
րը: Գրեկոր Նարեկացի կը գրէ իր 75-րդ
բանին մէջ. «Եկեղեցին տապան է մաք-
րական եւ ընդ երկրայնոցս եւ զվերինն
չինքն հաւաքէ»: Երկրայնիւր եւ երկնայնի-
նը հաւաքող անտեսանելի կառուցուածք
մըն է տեսանելի եկեղեցին, որը անսլայ-
ման կապուած է հոգի, սահմանի, պե-
տութեան եւ միայն ու միայն մարդկա-
յին օրէնսդրութեան հետ, տրուած բլլա-
լով որ ան իր օրէնքը կը հիմէ աստուա-
ծային խօսքին վրայ: Այստեղ է, որ կը
գտնուի եկեղեցական կառուցուածքին
առանձնայատկութիւնը: Այստեղ կը գրո-
տուի նաեւ իր առաքելութիւնը, եւ իրրեւ.
եկեղեցի, անոր առաքելութեան կորիզը
կը կազմէ փրկախօսութիւնը: Ո՞ր կը
գտնուի եկեղեցին հաւաքումի, ժողո-
վումի հանդամանքը, որոնք են ժողովու-
մը կարելի դարձնող ազգակները: Աստ-
ուածային խօսքը, որ ամէն հաւատաց-
եալ պարտի ժառանգել, ձէ՞սը: Ինչպէս
տեսնուեցաւ, ներկայիս Հայ եկեղեցին
Սփիւռքի մէջ զլիաւորաբար ծիսական
դէմք մը կը կատարէ: Բայց ի՞նչ է ձէ՞սը:
Կարելի է ենթադրել մեր վերի գիտողու-
թիւններէն որ ձէ՞սը ներկայիս կ'ըմբռ-
նուի իրրեւ բեմադրութիւնը շարժումնե-
րու, խօսքերու, աղօթքներու, որոնց
առարկան մերթ ծնունդն է, մերթ հար-
նիքը կամ մերթ թաղումը. ձէ՞սը վե-
րածուած է պարզ անբովանդակ նշանի
մը, արարքի մը, որուն նշանակութիւնը չի
փնտռուիր հաւատացեալ անհատին կամ
զանդումին կողմէ: Գարացած համա-
կարգ մը կարծես բլլար, որ կը կրկնուի
ժամանակներէ ի վեր, եւ որուն հանդէպ
մեր օրերու մարդիկը կ'որդեկրեն միայն

հանդիսատեսի դիրք մը: Այլ խօսքով ծէսի նշանակութիւնը, այսինքն փրկչական խորհուրդը մանաւանդ պատարադիր թացքին կը մնայ անմատչելի: Իսկական հաղորդութիւնը մեր եկեղեցւոյ մէջ տեղի չունենար: Եկեղեցին հիմնականօրէն հաղորդութեան, Ս. պատարադիր վրայ հիմնուած համայնք մըն է, իբրեւ այդպիսին՝ ծիսական համայնք մըն է, ծէսին էական իսկական իմաստով: Ծէսը պարպուած իր խորհուրդէն, իր էութենէն, անկենդան տարր մըն է, Հիմա է որ կը հասկցուի թէ ինչո՞ւ մերօրեայ մարդիկ եկեղեցի կու գան միայն հոգեհանդիստին: Կարծէք թէ ուզէին աւելի մահը փառաւորել կամ մեռնողին յիշատակը ողբկոչել քան թէ պատարադիր խորհուրդին, սուրբ հաղորդութեան հաղորդ դառնալ: Ծէսի՝ նման բմբուսմի պատճառաւ որ մեր հաւատացեալներէն քիչեր անձնական փորձառութիւն մը կ'ապրին եկեղեցւոյ կամարներուն տակ: Զկարծուի թէ ծէսին այս անկենդան տարր դառնալը արդիւնք է գրաբարի դործածութեան կամ անհասկնալի յիշուի մը նշաններու հանդիսադրութեան: Թերեւս ասոնք իրենց բաժինը ունին աղէտին մէջ, սակայն ծէսի բմբուսման է տիրականը, աւելի ճիշդը արդիւնք է եկեղեցին արտաքին նշաններու վերածելու ձգտումին: Անկասկած եկեղեցին չի կրնար դոյութիւն ունենալ առանց ծիսակատարութեան, ի նշան ըստեցաւ վերը: Սակայն եկեղեցին ունի նաեւ ծէսէն անդին դացող նշանակութիւն մը: Ժողովուրդը չի կրնար տեղի ունենալ առանց սրբազան խօսքի ժառանգութեան, որդեգրումին: Հետեւաբար Սփիւռքի մէջ Հայք. եկեղեցին չի կրնար նկատուիլ ազգային հաստատութիւն մը, կամ իւրայատուկ ծէսերու համակարգի մը թատերաբեմ: Եկեղեցին տիեզերական, ընդհանրական նկարագիրը ազգային սահմաններէն անդին կ'անցնի, ընդհանրապէս մարդկային ուղղուած տարր մըն է: Բայց իրեւ կրօնական մտածողութիւն եւ հոգեւոր սնունդ եկեղեցին կը հիմնուի նաեւ իր աւանդութեան վրայ. այս կէտի վրայ է որ կը կազմուի եկեղեցին տարբերակիչ եզրը: Ազգային աւանդութիւնները եւ եկեղեցւոյ խորհուրդը սերտօրէն

եւ ներքնապէս միահիւստուած են, որով կարելի է ազգային աւանդութիւնները առնել եւ խորհուրդը մերժել: Հայ եկեղեցւոյ այս կրկնակ նկարագիրը կը կազմէ անոր հիմունքներէն մէկը, որուն շրջանորհու ան կրնայ կազմել ինքնութեան բեւեռ մը:

Սփիւռքի մէջ եկեղեցին կը մտնէ ընկերային ընդհանրութեան մը մէջ: Արեւմտքի մէջ ընդհանրապէս անիկա յարաբերութեան մէջ կը գտնուի ուրիշ եկեղեցիներու հետ, ճիշդ այնպէս ինչպէս որ Սփիւռքի Հայք կ'ապրի դինք հիւրընկալող ժողովուրդներուն հետ մէկ ընդհանուր հոգամասի վրայ, եւ կը խօսի յաճախ անոնց հետ նոյն լեզուով, կ'ապրի տնտեսական նոյն կեանքով եւ ունի հոգեբանական նոյնաման կերտումք: Ընկերային այս ընդհանրութիւնը անշուշտ իր անդրադարձը ունի համայնքներու առանձնայատկութիւններու եւ տարբերութիւններուն վրայ: Այստեղ է ահաւասիկ որ եկեղեցին ունի միաւորման դեր մը. իր առաքելութեան մաս կը կազմէ կատարել արժէքաբանութիւնը մասնաւորին, առանձնայատուկին եւ տարբերութեան, ընդհանրական ընկերութեան մէջ: Իր առաքելութիւնն է միւս բոլոր եկեղեցիներուն պէս հաւաքել, ժողովել մարդերը, աստուածային ուխտին շուրջ, բացայայտելով սակայն այդ ուխտին իւրայատկութիւնը. ինչ է այդ ուխտին իւրայատկութիւնը, եթէ ոչ զօղումը իր աւանդութեան եւ եկեղեցւոյ տիեզերական, ընդհանրական նկարագրին ժամանակակից աշխարհի ազգային բմբուսմին վրայ:

Այլ խօսքով եկեղեցին այսօր կարող է միաւորել ցրուած Հայ հաւաքականութիւնները իր իւրայատուկ ծէսին ընդմէջէն Գրիստոսի փրկչական խորհուրդին շուրջ: Յիշուել հաւաքականութիւնները, որպէս մկրտուած հաւաքականութիւններ անշուշտ, Աստուծոյ հետ կնքած իրենց ուխտը չեն յարգեր. ո՛չ մէկ սպասում ունին երկինքէն: Վերահաստատել այդ ուխտը, վերակնքել զայն, ահաւասիկ հրամայականը Սփիւռքի Հայ Առաքելական եկեղեցիներուն:

Հայ եկեղեցւոյ պաշտօնկութիւնը մեծ

զեր մը ունի կատարելիք այս կապակցութեամբ իրրեւ առաջնորդ : Անիկա չի կրնար միայն ասանդութենէ ճառել, ալնուտեսական երբեմն բարօրութեան մէջ ապրող, երբեմն միայն նիւթական տաղնապոյ մպրող հասարականութիւններու մէջ : Պաշտօնէութեան զլխաւոր դերերէն մէկը արդեօք չէ՞ ստեղծել հոգեշարժ մը, ստեղծել անոր մէջ սպասելու, յուսալու յիմակ մը, որու առիթով այս պաշտօնէութիւնը րերէ Աստուծոյ խօսքը հասարականութեան ի սոյս : Մէկ խօսքով պաշտօնէութիւնը վերստին աւետարանէ պատարագի խորհուրդին զուգահեռ, բստեղծելով հասարմի ուրիշ առիթներ, ուր եկեղեցականը կարենայ խօսիլ ժամանակակից լիպուով : Այլ խօսքով այսօր աւետարանէ Սփիւռքի մէջ կը նշանակէ խօսիլ եւ թարգմանել, այսինքն վերժանել Աւետարանը ցրուած մարդոց ցրուած հոգեբանութեան մէջ իրրեւ : Հօրենական խօսք մը : Այն ատեն զուցէ եկեղեցին կը կատարէ մաքրական տապանին դերը : որուն շուրջ կրնայ փշել կեանքին փոթորիկը, ինչպէս պիտի բսէր նարեկացին :

Հայոց եկեղեցւոյ համար զուցէ, որ ներկայ է հայրենիքի եւ Սփիւռքի մէջ եւ որ կ'ապրի կրկնակ փիճակ մը, ժամանակակից աշխարհին մէջ տեղ մը ունենալու, եւ հոն կարենայ աւետարանելու : Համար որոշադրելու է աւետարանումի աղմամարութիւն մը : Չենք կարծեր որ Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակի ոյեկոչումը ինքնին քաւարար է այդ աղմամարութիւնը որոշադրելու : քանի որ վերստին անցեկապաշտութեան մէկ եղանակը կ'ըլլայ անիկա եթէ մնայ միայն պատմական զէպքի մը փառաւորումին սահմաններուն մէջ : Իսկ կ'իմաստաւորուի անիկա այն ատեն միայն երբ այդ տօնակատարութեան րնդմէջէն հիմնուի սկիզբը վերաւետարանումին : Չմոռնանք րսելու թէ վերաւետարանումի համար փարշական, ինչպէս նաեւ մտածողական դեաիններուն վրայ րնեկիքներ կան : Այսինքն նաեւ աստուածարանական դիտութիւններու ուղղութեամբ աշխատանք :

21-րդ դարու սկիզբին աւելի քան երբեք «հաստուածներ»ու րաժնուած է հայ կեանքը : Սփիւռքի մէջ զոյութիւն ունին րնեկրային, հոգեբանական, դադափարական, դիտակցական եւ այլ հերձատումներ, անջատումներ : Մեր եկեղեցւոյ սըրրադան կոչումն է կամըջել ասոնք : Բեւեռել ինքնութիւնը, որպէպի մարդիկ իրենք դիրենք զոնեն ու ճանշան իրրեւ : Հայեր : Այս ինչրի իրականացման համար, ծառայութեան դրուելու է կառավարման ամրողջ համակարգ մը, մշակուած քաղաքականութեամբ անշուշտ : նուիրապետական կարգ ու կանոնով, առաջանութեան եւ երկրորդութեան սկըքրունքով : Այլ խօսքով՝ ո'չ միայն հոգւոր պաշտօնէութիւնը, որ առաջին պատասխանատուն է, այլ հաստացեալը ինքն այ իր դերը կատարէ, զորս պալով հանդիսատեսի իր դիրքէն, դառնայ զէպի Աստուած, յիշելով թէ մկրտեալը նոյն չափով կոչուած է տարածելու աւետարանական արժէքները եւ մասնակից դառնալու աղմամարութեան :

ՆՈՐԱԼԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՉԱՔԱՐԵԱՆ

(*) Այս գեկուցումը չնչին փոփոխութիւններով մերկայացուած է Երեւանի «Հումամիտար հետագօտութիւնների հայկական կեցտրոն»ից կողմէ կազմակերպուած «Ինգմնութիւն» գիտահաւաքին որ տեղի ունեցաւ Ապրիլ 1995, 17-19ին Երեւան :